

но-методический комплект элективного курса, который включает:

- Учебное пособие для учащихся (должно быть составлено и отпечатано в соответствии со всеми требованиями, ко-

Литература

1. Гаркунов В. П. Проблемность в обучении химии. Химия в школе. –Москва: «Просвещение».
2. Чертков И.Н. Общая химия. –Москва: «Просвещение».

Мақолада мақсадли ўқитишда баъзи чуқурлаштириб ўқитишнинг аҳамияти ва ўқувчиларни умумтаълим мактабларида муайян соҳаларга ихтисослаштириб ўқитиш масалалари кенг ёритилган.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается профильное обучение с основными целями углубленного изучения отдельных предметов программы полного общего образования.

SUMMARY

The article considers specialized education with main goals of deep study of separate subjects of programs of complete general education.

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЯТТЫ ҚӘЛІПЛЕСТИРІҮДЕ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНАН ПАЙДАЛАНЫҮ УСЫЛЛАРЫ

А.Досходжаева-үлкен оқытушы

Әжиян атындағы Нөкіс мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сұзлар: халқ педагогикасы, инсон ва табиат, экологик маданият, мақол, эртақ, достон, экологик муаммо, семинар дарси, лойхалаш технологияси.

Ключевые слова: народная педагогика, человек и природа, экологическая культура, поговорки, сказки, эпос, экологическая проблема, семинарское занятие, технология проекта.

Key words: folk pedagogy, man and nature, ecological culture, proverbs, tales, epos, environmental problem, seminar, technology of the project.

Қарақалпақстанда экологиялық машқалалардың келип шығуы нәтижесінде жас аўладларға экологиялық билим хәм тәрбия беріуіди жетилистиріу, сондай-ақ, жергиликли халқымыздың экологиялық мәдениатын қәлиплестиріу бүгинги күннің ең әҳмийетли мәселелеринен есапланады.

Халқымыздың экологиялық машқалалар кескинлескен жағдайында жасауына байланысly олардың экологиялық мәдениатын жетилистиріуде халық педагогикасының әҳмийетги жүдә үлкен.

Халықтың мәдениаты хәм тәрбиясы хақында халық педагогикасында кең түрде айтылған. Экологиялық мәдениат инсан хәм табиат арасындағы қарым-қатнасықлардан келип шығады. Экологиялық мәдениаттың тарийхы, пайда болуы формалары хәм функциялары, материаллық, сондай-ақ руўхый байлықлары халық аңызларында, ертеклеринде, салт-дәстүр жырларында нақыл-мақалларында, дәстанларында сәўлендирилген хәм бизге шекем жетип келген. Биз оларды узақ өтмиштеги тарийхтан, халық дәстанларынан, халық педагогикасынан билемиз. Қарақалпақ халқы бизиң ата-бабаларымыз жетик мәдениатлы, саўатлы халық болып, өзлериниң бар билгенин келешек аўладларға турмыс тәжирийбелери сыпатында хәр түрли үлгиде мийрас етип қалдырып келген. Мәселен:

Тәбияттың берген,
Ана жериң ийген.
Маңлайыңды терлетсең,
Хадал мийнетің тийген.
Үш ай саўыным
Үш ай қаўыным
Үш ай қабағым
Үш ай шабағым
Толған табағым
Бәрин жыйып терген
Он еки ай азығың [1].

Ата-бабаларымыз жыл он еки айда усылайынша ана тәбият қойнында хадал мийнет етип жасаған. «Үш ай шабағым» деп балықты аўлап жейтуғын мәҳалинде жеу кереклигин айтады. Балықлар бәхәр, жаз, күз мәўсимлеринде өсип-өнип, көбейеди. Өсип-өниу дәўиринде оларға тиймеу кереклигин айтыуы халық өз турмыс тәжирийбелеринен бақлап билген. Әсиресе, бәхәр, жаз айларында балықларды аўламаған. Хәзирги күнде де бул жағдай ызамлы түрде қадағаланып барылады. Усылай етпесе балықлардан да айырылып қалыуымыз мүмкин. Соның ушын да халық өзиниң күнделикли турмыс-тиришилигине тийкарлана отырып ана тәбият, ана жер қойнындағы байлықларды мақтаныш етип, орны менен мийнет етип күн-көрис тиришилик етиўди нәсиятлап отырған хәм «шөпти көрсең, қалый көрме» деген әҳмийетли сөзлер қалдырған. Бул сөзлердиң қаслы мәниси, бизди қоршаған шөп-шар, дарақлар хәммеси де керекли, өз орны бар деп мынандай бир әпсана баян етеди. «Аллатаала көплеген адамларға хәр түрли нәрселерди инам етип киятырса, алдынан бир ғарры шығыпты оған не берерин билмей қалыпты. Қолында услап киятырған ең соңғы таяғын жерге қадап мынаў саған меннен инам (саўға)» - депти. Ғарры оған куўанып қәстерлеп қарапты. Арадан азғана ўақыт өтиўи ме-

торые предъявляются к обычному школьному учебнику, кроме грифа Минобразования РФ), содержащее тексты, вопросы, задания, вне текстовый материал, справочные данные, словарь отдельных терминов и т.д.

нен ол ағашқа жан питип, мийўе сала баслапты. Мазалы мийўе жемисин татып көрген ғарры соннан баслап усы таяқтың нартларын көппе алып шанша баслапты. Олар мийўели дараққа айлана берипти. Ғарры бағман болып кетипти. Ғарры бир ғана таяқтың буншелли күдиретлигин көрип «Шөпти көрсең, қалый көрме» яғный «ол не бир таяқ-ғой деп әпиўайы қарама» деген сөзди айтып қалдырыпты. Халық педагогикасы мине усылайынша хикметли сөзлеринде, нақыл-мақалларында, терме-толғауларында, аңыз-әңгимелеринде ўақыя яки сол заттың қәдир-қымбатын түсиндирип келип, педагогикалық көзқарасларын сәўлендирип отырады. Халық педагогикасы тийкарында экологиялық билимлендириу мазмунды байытуы менен бирге тәрбиялық хызметине айрықша итибар беріу нәтижелли тәрбия кураллары болып есапланады. Жоқарыдағы мысаллардан көрсетип өткенимиздей, халық педагогикасы тәбияттың хәр бир қубылысына, тәбийғый байлықларына итибарсыз болмаған. Инсан хәм табиат ортасындағы илаҳий байланыслардың бар екенлигин «Шәрияр» дәстанынан алынған төмендеги қатарларда көриўимизге болады:

Үл баланы алады,
Қублаға жүзин қаратып,
Шалмаға кайым болады.
Шалар жерге келгенде,
Жерден саза келеди,
Асманы пәлек сөйлейди:
-Әгәр шапсаң баланы,
Сени тартып кетпесем,
Жерлер атым қурысын.
Ташлардан саза келеди.
Таўлар хәм сөйлей береді.
Сени тартып кетпесем
Тағлар атым қурысын.
Суўға айтып дегенде
Суўдан саза келеди:
-Сени тартып кетпесем,
Көллер атым қурысын.
Бултлар хәм сөйлей береді [2:40-239].

Бул тәбият қойнындағы нәрселерге жаманлық етпекши болғанда, нәрестелерди жер, суў, таў, бултлар қорғайды. Бул усыл мифологиялық образлар тийкарында сәўлендирилген. Адамзаттың тәбият қойнында жерден, суўдан, таўдан, қуяштан, булттан хәм тағы басқалардан пайдалана отырып тиришилик ететуғынын уғындырады. Душпанлар тәрепинен өлтирмекши болған еки нәрестениң аман қалыуына ана тәбият себепши болады. Бул сюжет арқалы инсан тиришилигиниң тийкарлары ашылады. Жердиң, таўдың, суўдың, бултың тилсимли сырын күшли етип сәўлендириу арқалы өзлерин қоршаған тәбияттың сырларын үйрениўге, саклаўға, қәстерлеўге, сыйлаўға, тәрбиялап барады. Халық педагогикасында «Сен жерди бақсаң, жер сени бағады», «Ана-жер», «Жерди сүрсен күз сүр, күз сүрмесең жүз сүр», «Суўдың да сораўы бар», «Суўдың тамшысы да суў», «Суўды жөнсиз ирап етпе», «Суўға түпирсең, мәкириу болады» сыяқлы хикметли сөзлер, нақыл-мақаллар айтылған. Халық педагогикасындағы хикметли сөзлер хәм нақыл-мақаллар арнаўлы

аудитория таңламайды. Пайдаланыўшы ҳәр бир адам рети келгенде сөзлерине байланыстырып айта береді. Халықтың күнделикли турмысында өнімлі қолланылады. Бүгинги күн педагогикасында жасларға карата халық педагогикасының үлгилерин пайдаланғанда илим-билимнің ең жетиліскен мағлыұматларынан пайдаланып анализ хәм бақлаў методларын қолланыў арқалы түсиндириў зәрурлиги келип шығады. Өзлеримиз жасап турған үлкемиз хакқындағы бақалы билим дереклерин билиў зәрур. Мәселен, бизлер жасап турған орталық ярым шөлистан. Хәр жылы халық суўдың кемтарлығынан көп қыйыншылықларға дус келип атыр. Суўды үнемлеў хәр бир адамның ўазыйпасы екенлигин түсиндирип, «Суўдың да сораўы бар», «Суўдың тамшысы да суў», «Жөнсиз ысырап етпе» сыяқлы ата-бабаларымыздың нәсиятлары бүгинги күн машқалалары менен байланыстырылып түсиндириледі.

Тәбияттағы тең салмақлылықтың бузылыўы адамлардың тасири, түсинбеўшилиги нәтийжесинде келип шыққанлығын «Қызыл китап» қа кирген хайўанатлар, қуслар, дәрья-көллер, өсимликлерди мысалға алыў арқалы түсиндирилсе, халық педагогикасындағы:

«Шарыйғат әйлесен өлтир жыланды,

Мағрипет әйлесен қыйнама жанды» [3] деген нақылдың қолланылыўы да тегин емес екенлигин кең мәнисте терең түсиндирип кетиўимиз зәрур:

Диний тәлиймат бойынша жыланды көрсен өлтириў керек, ал шын мәнисинде руўхый жақтан бай, хұжданлы саўатлы болсақ ҳеш қандай жанды қыйнама деп нәсиятланған.

Қарақалпақ халық турмыс салт-дәстүрлеринде биймезгил суўға бармайды.

«Суўдың пийри Сулайман,
Сизден мәдет сорайман,
Үйге биймезгил қонақ келди
Бир қабақ суў алыўға,
Рухсат сорайман [4] деген айтым айтылған.

Буның мәниси түнде суўға барыўға болмайды. Суўдың шийрин тынышын бузыўға болмайды деп тәбиятлаған. Тийкарынан, суў сақлағышлардың этирапында түн ишинде қәуипли жәнликлер – жылан, шаян хәм т. б. нәрселер болыўы мүмкин. Түнде қараңғыда оларды абайламай, көрмей қалыўы мүмкин деп сақланыў ушын айтылған.

Және де «Әдираспан, әдираспан,
Мени сизге жиберди,
Омар – Оспан

Азырақ шақаңнан алайын
Рухсат ет, емге буйырды

Әдираспан, әдираспан» [5] деген айтым айтылған.

Әдираспан шөбинің емлик қәсийети жүдә көп. Ол халық медицинасында көп қолланылады. Ал халық педагогикасы болса бул шөпті адамлар көп қолланылатуғын болғанлықтан, абайлап сақлаў кереклигин айтады.

Айтымлар арқалы экологиялық мәдениеттің бир көринисин көрїуимизге болады. Халық педагогикасынан келтирилген мысаллар үлгилеринен көплеп пайдаланыў мақсетке муўапық келеди. Себеби, халық педагогикасының үлгилери бай мәдениет көркем дәретпелер болып, кең түрде сәўлелендирилген тәрбия тийкарлары болып есапланады. Оқыўшыларға тәсирли, есинде қалатуғындай дәрежеде үйретиўде семинар сабақлар шөлкестирилип, сабақта жойбар технологиясынан пайдаланылады. Жойбар технологиясы бойынша оқыўшыларға алдын-ала тапсырмалар бериледи. Оларды топарларға бөлемиз. Сабақ тәсирли мазмунлы болыўы ушын тәбият денелери, кубылыслары, тәбийғый байлықларының атамалары менен атаймыз: I топар - «Жер», II топар - «Суў», III топар - «Хаўа», IV топар - «Таў» сыяқлы атамаларды берип хәр топар ағзалары өзлеринің атамасы бойынша мағлыұматлар таярлап келеди. Мәселен: «Жер» - атмосферадағы адамлар тиришилиқ ететуғын планета. Жер планетасында алты материк бар. Бизлер жасап турған материк –Евроазия. Евроазия материгинде Өзбекстан республикасы белгили мәмлекетлердің бири болып есапланады. Таўлы, шөлистанлы, жерлерге бай. Бизлер жасап турған жер ярым шөлистан. Мен өзим жасап турған жерди сүйемен. Себеби, ол мениң туўылып өскен жерим.

«Тоғай»-мен Бадай тоғайман. Әмиўдәрьяның жағасында жайласқан. Мениң менен бирге қуслар, хайўанатлар да жасайды. Оларға ғамхорлық етемен. Адамлар мениң ең жақын достым. Олар ушын да хызмет қыламан. Адамлар дем алатуғын меканларды байытаман, тозбайман. Әмиўдәрья аңғарларын бекемлеймен. Хәттеки, өмирим таўсылып қуўрап қалсам да отын болып хызмет етемен...

«Суў»-мен жер шарының көпшилиқ бөлегин ийелеп атырман. Мен тиришилиқтиң тийкарыман. Мени ким кәстерлесе, сол адам саўап ис ислеген болады. Мен барлық дақыллардың өсип-өниўине, тоғайшылық, көклемзарлықтың жасаўына, адамлардың мүтәжликлерине пайдаға асып тийкар болғанман.

«Таў» - мен де бир тәбияттың байлығыман. Өз үстимде көплеген нәрселерди көтерип тураман. Муздай муз қатламларын, қарларды, тоғайларды, шөптерди көтерип тураман. Таслардың астын изертлесен тағы да бай ғәзийнелерди жасырып сақлайман.

«Хаўа» - мен де ең керекли тәбияттың байлығыман. Мен арқалы тәбияттағы барлық жәнликлер дем алып, жасайды. Егер патаслай берсеңиз тек мен емес, өзлериниз де жәбир көресизлер, - деген сыяқлы мағлыұматлар топлайды хәм семинар сабақтың ақырында фольклор үлгилеринен халық педагогикасы хызметин атқарыўшы «Ким күшли?» ертегинен пайдаланамыз.

- Аспан сен неден күшлисен?
- Мен күшли болғанда күн шығармеди!
- Күн сен неден күшлисен?
- Мен күшли болғанда булт басармеди!
- Булт сен неден күшлисен?
- Мен күшли болғанда жаўын жаўармеди!
- Жаўын сен неден күшлисен?
- Мен күшли болғанда жер мени жутармеди!
- Жер сен неден күшлисен?
- Мен күшли болғанда тышқан тесермеди!
- Тышқан сен неден күшлисен?
- Мен күшли болғанда мени пышық жермеди!
- Пышық сен неден күшлисен?
- Мен күшлимен, күшлимен

Аяғымда зер геўиш

Күнине мың тышқан сеўиш (жеймен мәнисинде).

Бул ертекти балалар рольлер арқалы атқарады. Бунда балалар ертекти өзлери атқарып ойнайды, мазмунын түсинеди. Тәбияттағы хәмме нәрсе керекли, бир-бири менен байланыс-лы хәрәкетте екенлигин диалог усылындағы ертеқ арқалы баянланған хәм жеңил юмор менен пышықты мақтаншақ етип көрсетиў арқалы айырым өзін күшли, билгиш көретуғын адамларды да астарлы түрде сынға, сатираға алады. Ертекти түсиндирип, өзлерине атқартыў арқалы, жойбар технологиясындағы орынлап келген тапсырмалары менен мазмунын байланыстырып салыстырмалы методтан пайдаланамыз.

Жуўмақлап айтқанда, инсан хәм тәбият арасындағы қарым-қатнастарды халық педагогикасында жүдә кең түрде, тәжирийбе - сынаўлардан таңлап өткерип, көплеген халық дәретиўшилиги үлгилеринде берип отырған. Экологиялық мәдениет – бул пүтқил адамзат жәмийетине, соның менен бирге жеке адамға тийисли жүдә қурамалы көп қырлы кубылыс. Илимий түсиниклер бойынша мәдениет – бул адамның дәретиўшилиқ күшлеринің хәм қәбилетлеринің, жәмийеттиң раўажланыўының белгили бир тарийхый басқышы. Бул басқыш адамлардың өмирин, ис-хәрәкетин шөлкестиреўдің типлери хәм формаларында, сондай-ақ адамзат мийрасларының үйренилиўи, тиклениўи, сақланыўы, тарқатылыўында өз көринислерин табады. Инсан хәм тәбият арасындағы мүнәсибетлер XXI әсирге келип экологиялық машқалаларды пайда етпекте. Бул халықтың барлық қатламларына экологиялық тәлим-тәрбия беріў зәрурлигин келтирип шығарады. Әсиресе, билимлендириў тараўында оқыўшы жасларды хәм талабаларды экологиялық мәдениетке ийе, тәбиятка хұрмет көзқарасы менен қарайтуғын, қәдир-қымбатын сапалы түрде түсинетуғын етип тәрбиялаўда экологиялық билимлердің түп-тийкары халық педагогикасында жатырғанын еле де жетилистириў талап етиледі.

Әдебиятлар

1. Қарақалпақ фольклоры. Көп томлық. IX-XII томлар. «Шәрияр» дәстаны.

2. Өтениязова Т. Киши жастағы оқыўшыларды тәбияттаныў сабағы процесинде экологиялық тәрбиялаў. ӨзРИАҚКБ «Хабаршысы». - Нөкис: 2000, № 4, 65-66-б.

3. Нурманов А.С., Юсупова Ф. Карақалпақстан шараятында жасларға экологиялық мәдениетлілікті қалыптастыруда география пәнін оқытудың әхмийеті. // «Илим хам жамийет». 2015, №1, 79-80-б.

4. Халық аўзынан жыйналған материаллар. ӨзРИАҚҚБ қол жазбалар фонды. Р-134.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақалада экологик муаммоларнинг олдини олишда ва бартараф этишда экологик маданиятни шакллантириш, халқ педагогикасининг ўрни катта аҳамиятта эғалиги баён этилган. Халқ педагогикасида маълум бир халқнинг маданияти ва маънавий тарбияси ўз ифодасини топади. Халқ ижодида экологик маданият кенг маънода тасвирланган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается вопрос значимости народной педагогики в формировании экологической культуры при предотвращении и решении экологической проблемы. В народной педагогике отражаются культура и духовное воспитание определённого народа. В народном творчестве широко освещается экологическая культура.

SUMMARY

The article considers the importance of folk Pedagogy in the formation of ecological culture, preventing and solution of environmental problems. Folk Pedagogy reflects the culture and spiritual education of certain particular people. Ecological culture is widely highlighted in the folklore.

ҚОРАҚАЛПОҚ ХАЛҚ ПЕДАГОГИКАСИ ВОСИТАЛАРИ ШАХС ТАЪЛИМ-ТАРБИЯСИДА МУҲИМ МАНБА СИФАТИДА

А.Досходжаева-катта ўқитувчи

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институтини

Таянч сўзлар: экология, шахс, халқ педагогикаси, экологик маданият, тарбия.

Ключевые слова: экология, личность, народная педагогика, экологическая культура, воспитание.

Key words: ecology, person, national Pedagogy, culture of ecology, education.

Маълумки, инсон тирик мавжудот сифатида табиат фарзанди бўлса, ижтимоий шахс сифатида жамият фарзандидир. Инсоннинг вояга етиши ва камол топишида мана шу икки муҳит хал қилувчи аҳамиятга эга. Унинг табиат фарзанди сифатида соғлом ўсиши, барвастилиги, танасининг бакуватлилиги, чидамлилиги бевосита табиий муҳитга, озиқ-овқатнинг етарлигига, қулай иқлим шароити ва бошқа кўпгина омилларга боғлиқлиги исбот талаб қилмайдиган ҳолатдир. У ўзининг нормал ўсиши, тараққиёти учун она табиатдан қулай табиий муҳитни талаб қилиши қонуний заруратдир. Аммо жамият бундай қулай шароитнинг доим ҳам барқарор бўлишига тўла йўл қўя олмайди. У табиатдан ўз эҳтиёжига яраша кўпгина нарсаларни ундириб тортиб олишга уринади. Бу эса бевосита экологик танглик, инқирозларнинг юзага келишига замин ҳозирлайди.

Экологик вазиятни меъёрлаштириш, унинг инсонга бўлган зарарли оқибатларини бартараф қилиш эса факат инсонларга ва уларнинг хатти-ҳаракатларига боғлиқлиги қадимдан маълум. Шунинг учун ҳам инсонни хал қилувчи омил сифатида қараб, унинг она табиатга муносабатини тубдан ўзгартириш, уни табиатни ўзгартирувчи, авайлаб-асровчи мавжудотга айлантириш жамият олдида турган муҳим вазифалардандир. Буни катталар учун ҳам, болалар учун ҳам, ўсмирлар учун ҳам доимий машғулотга айлантириш зарур.

Айниқса, шундай бир шароитда ўқувчиларнинг экологик онги ва маънавиятини шакллантиришда қорақалпоқ халқининг бола тарбияси бўйича анъанавий қўлланлиб келаётган таълим-тарбия усулларидан, халқ педагогикасига мансуб қарашлар ва тушунчалардан фойдаланиш, улардаги табиатга муносабатда қўл келадиган ибратли урф-одатларни болаларга сингдириш, экологик тарбияга хос, халқ оғзаки ижоди намуналарида муҳрланган қайдлар ва ҳолатлардан яхши фойдаланиш, мактабларда бошқа фанларда ўтиладиган мавзулардаги экологияга онд қарашлардан ижодий фойдаланиш ва шу тарика экологик таълимда фанлараро интеграцияга эришиш мақсадга мувофиқдир.

Маълумки, XX асрнинг иккинчи ярми инсоният тарихида “экологик муаммолар асри” сифатида қайд этилмоқда. Айни вақтда уларни бартараф этиш ва янги экологик хавфнинг олдини олиш умуминсоний мақсад ва ҳаракатнинг асосий йўналиши бўлмоғи керак. Бу эса ҳар бир ўқувчига-шахсга экологик онг ва маданиятни сингдиришни, уни ўз фаолиятида ижодий татбиқ эта олиш малакасини шакллантириш заруриятини тақозо этади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 55-моддасида: “Ер, ер ости бойликлари, сув, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси ва бошқа табиий захиралар, умуммиллий бойлик ҳисобланиб, оқилона фойдаланилади ва давлат томонидан муҳофаза қилинади”, деб алоҳида қайд этилади.

Ўзбекистонда халқ хўжалигини ривожлантиришга қаратилган режа ва дастурлар унинг экологик жиҳатларига мос қилини асосий ҳисобланади.

Табиатдан оқилона фойдаланишда эҳтиёткорона ва масъулиятли муносабатда бўлиш давлатнинг энг асосий

талабларидандир ва бу Конституциямизда белгилаб қўйилган.

Шахснинг атрофдаги ижтимоий-табиий муҳитга масъулиятли муносабатини шакллантириш факат талабларга асосланмайди, балки ахлоқий муносабат намуналарини билишга, уларга баҳо беришга таянади. Бу ички жараён ўқувчининг хатти-ҳаракати ва кечинмаларининг ахлоқий, эстетик, ҳуқуқий ва бошқа мезонларини ўз ичига олувчи баҳолаш муносабатларининг шаклланишига олиб келади. Шу сабабли ўқувчида атроф-муҳитга масъулиятли муносабат экологик қарорлар қабул қилишга имкон берувчи турли таълимий ва ҳаётий ҳолатларда унинг бевосита иштироки билан шакллантирилади.

Экологик муаммоларни хал этиш уларни вужудга келтирган сабаблардан

хабардор бўлиш, уларни бартараф этишнинг самарали йўллари топиш ва энг мақбул чора-тадбирларни белгилаш билан бирга, ҳар бир шахснинг экологик билим ва фаолият кўникмаларига эга бўлишини тақозо этади.

Мактаб ўқувчиларида экологик маданиятни шакллантириш мақсадида ўқув материаллини танлашда қуйидаги тамойилларга амал қилиш мақсадга мувофиқдир: илмийлик, муҳимлик; маҳаллийлик; мақсадга мувофиқлик; умуминсоний қадриятларга асосланганлик; ўқувчиларнинг ёш хусусиятларига мослиги; амалий аҳамиятга эғалиги; умумлашганлиги. Ушбу тамойиллар асосида мактаб ўқувчиларида экологик билимлар қуйидаги босқичларда шакллантирилиши мумкин:

1. Экологик билимга кириш (маълум экологик омилларнинг долзарблиги, янги экологик йўналишдаги далилларни таҳлил этиб, энг муҳимларини аниқлаш).

2. Мавжуд экологик билимлар даражасини аниқлаш (дастлабки экологик билимлар ҳажмини аниқлаш, ўқувчиларнинг қизиқишлари ва эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда экологик билимлар ҳажмини бойитиш тўғрисидаги таклифларни илгари суриш).

3. Ўқувчиларда экологик билимларни умумлаштириш лаёқатини шакллантириш (дастлабки умумлаштириш, таққослаш, қиёслаш, далиллар асосида мавжуд тушунчалар моҳиятини чуқур аниқлаш).

4. Экологик билимларни янада ривожлантириш (ўқувчилар томонидан ижодий изланиш, мустақил ўқи-ўрганиш, кичик тадқиқотларни олиб бориш асосида янги экологик билимларнинг ўзлаштирилиши учун зарур шарт-шароит яратиш, мавжуд экологик билимларни бойитиш).

5. Ўқувчиларнинг экологик билим, кўникма ва малакаларга эғаликларини таҳлил қилиш орқали таълим сифати ва самарадорлигини яқини хулосалаш [6:25-26]

Бу билимлар ўқувчиларда бирданига ёки бир фан материаллари асосида шаклланмаслиги, фанлар орасида интегратив боғлиқлик уларнинг ноаниқ ёки тўла бўлмаган жойларини тўлдириши, ҳар бир босқичда ўқувчи минимум экологик билимларни ўзлаштириши ва улар юқори синфларга боргани сайин ушбу билимлар мукаммалаша боришини доим эсда тутиш зарур. Бу йўналишда тил ва адабиёт, физика, табиатшунослик, тиббиёт, география, химия каби табиий ва ижтимоий фанларнинг ўзаро алоқаси